

NİŞANCI FERİDÛN AHMED PAŞA'NIN VAKFİYESİ VE VAKIFLARI

H. Ahmet ARSLANTÜRK*

ÖZET: Bu makale, 16. yüzyıl Osmanlı tarihinin en tanınmış bürokratlarından Nişancı Feridun Ahmed Paşa'nın (öl: 1583) vakıflarını konu edinmektedir. Feridun Ahmed Paşa'nın vakıfları ile ilgili bilgi veren yegâne birincil kaynak, onun tespit edebildiğimiz tek vakfiyesidir. Makalede, bu vakfiyedeki detaylardan hareketle Feridun Ahmed Paşa'nın vakfettiği mal ve mülklerin türleri, Osmanlı coğrafyasındaki dağılımları ve sayılarının birer dökümü verilmiştir. Vakfın nasıl yönetileceği ve yöneticilerinin kim olacağı, vakfın personeli ve bu personelin hangi hizmetleri göreceği, hizmetler karşılığında ne kadar ücret alacakları gibi hususlar makalede ayrıca zikredilen diğer önemli başlıkları teşkil etmektedir. Bu araştırma, 16. yüzyıl Osmanlı yönetici elitinin bir üyesinin elindeki malî imkanları ne şekilde tasarruf ettiğini ve bu imkanları ne tür faaliyetlerle kamuya mal ettiğini kısaca değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nişancı Feridun Ahmed Paşa, Osmanlı Vakıfları, Vakfiye.

THE ENDOWMENT DEED AND PIOUS FOUNDATIONS OF NISANCI FERIDUN AHMED PASHA

ABSTRACT: This article deals with the pious foundations of Nişancı Feridun Ahmed Pasha (d. 1583), one of the most renowned bureaucrats of 16th-century Ottoman history. The only primary source which provides information on Feridun Ahmed Pasha's pious foundations is a unique endowment deed (*vakfiye*) that we could identify as his. Based on the details of this deed, the types and quantities of the properties and goods bequeathed by Feridun Ahmed Pasha to his pious foundations, and their locations throughout the Ottoman lands are likewise listed in the following pages. In addition, the staff of his foundation, their duties and salaries are among the important topics mentioned in this article. Overall, this brief study aims to examine the questions of how a member of the 16th-century Ottoman ruling elite used the financial opportunities at his disposal and through which activities he made them public.

Key Words: Nişancı Feridun Ahmed Pasha, Ottoman Pious Foundations, Endowment Deed (Vakfiye).

Giriş: 16. yüzyılın önemli Osmanlı devlet adamlarından Nişancı Feridun Ahmed (Bey) Paşa'nın doğum yeri ve tarihi tam olarak bilinmemektedir. Vakfiyesinde babasının adı Abdülkadir olarak geçmektedir. "Ahmed eş-şehîr bi-Ferîdûn et-tevkiî" künyesini kullanmaktadır. Defterdar Çivizâde Abdî Çelebi'nin kapısında ve himayesinde yetişen Feridun Bey, hamisinin tavassutuyla o vakit Rumeli Beylerbeyi olan Sokollu Mehmed Paşa'nın hizmetine girmiştir (1553). 1554'te Kanuni Sultan Süleyman'ın Nahcivan Seferi'ne iştirak etmiştir. 1565'te Divan-ı Hümayun katipliğine ve aynı zamanda yeni veziriazam olan Mehmed Paşa'nın sırkatipliği görevine getirilmiştir. Siğetvar Seferi'ndeki mühim hizmetlerinden dolayı Sultan Süleyman tarafından dergâh-ı âlî müteferrikalığı ve zeamet tevcihiyle terfi ettirilmiştir. Kanuni'nin vefatı ve Sultan İkinci Selim'in tahta çıkışı sırasında

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

asayiş ve güvenliğin sağlanması konusunda Sokollu Mehmed Paşa'ya büyük yardımlarda bulunmuştur. Haziran 1570'te reisülküttablık, bundan üç buçuk yıl sonra nişancılık görevine getirilmiştir.

Sultan Selim'in vefatının akabinde yeni sultan III. Murad tahta çıkmak için Manisa'dan İstanbul'a gelirken Feridun Bey'in gemisi ile yolculuk etmesi onun için önemli bir gelişme olmuştur. Ancak Sokollu Mehmed Paşa'nın devlet idaresindeki etkinliğini kırmak isteyen yeni sultan ve ekibi üzerinde bu yardımın pek etkisi olmamıştır. Öyle ki cülustan kısa bir süre sonra 'Münşeatü's-Selatin' adlı meşhur eserini sunan Feridun Ahmed Bey, Sultan Murad'dan umduğu iltifatı göremediği kaynaklarda zikredilir. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra da Nişancılık görevinden de alınmıştır. Bundan sonraki yıllarda Semendire ve Köstendil Sancak Beyliklerine atanan Feridun Bey, Nişancılık makamına tekrar getirilmiştir. Nisan 1582'de Rüstem Paşa ile Mihrimah Sultan'ın kızları ve vefat eden Semiz Ahmed Paşa'nın dul eşi Ayşe Sultan ile evlendirilmiştir. Ancak bundan sonra çok uzun yaşamayan Feridun Bey 16 Mart 1583'te vefat etmiştir. İstanbul Eyüp Sultan'da kendi vakfı olan türbesine defnedilmiştir.¹ Feridun Ahmed Bey'in türbesi Mimar Sinan'ın inşa ettiği yapılardandır.²

Feridun Ahmed Bey, gösterişe oldukça önem veren zengin bir devlet yöneticisi idi. Gerlach, onun nişancılıktan azl edilmesi sonrasında yazdıkları ile hem siyasi hem de ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir:

"[...] Nişancıbaşı, Konstantinopolis, Edirne ve Bursa kentlerinden sürüldü, yani imparatorluğun bu en önemli kentlerine ayak basması ebediyen yasaklandı. Nişancıbaşı gece yarısı şehri terk edip Ponte Grande'deki (Büyük Çekmece) malikânesine çekildi. Hükümdar bir kapıcı aracılığı ile kendisine bir yazı gönderip kararı bildirdi. Onu bu mevkiye getiren Mehmed Paşa olduğu ve servetinin 200.000 dukayı aştığı tahmin ediliyor. Geçenlerde yukarıda da belirttiğim gibi, Mehmed Paşa tarafından göreve atanan reisülküttapta azledilmişti. Şimdi nişancıbaşının görevi sırasındaki tutumu hakkında araştırma, yani teftiş yapılacağı tahmin ediliyor. Eğer kusurlu

¹ Feridun Bey'in hayatı ve eserleri hakkında bakınız: Abdülkadir Özcan, "Feridun Ahmed Bey", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt: 12, s.396-397; aynı yazar, "Feridun Ahmed Bey: Hayatı, Eserleri ve Miftâh-ı Cennet'i", *Prof.Dr. Ramazan Şeşen Armağanı*, İSAR Yayınları, İstanbul 2005, s. 51-66; J. H. Mordtmann, "Feridün Beg", *The Encyclopaedia of Islam*, Vol: 2, s. 881-882.

² Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, Reaktion Books, London 2005, s. 577.

olduğu saptanırsa, padişah ona bir çavuş aracılığıyla bir yazı (ferman) gönderir. Çavuş ona 'yikan ve dua et' der, sonra da onu kirişle boğar [...]."³

Gerlach'ın verdiği sınırlı bilgi bile Feridun Ahmed Bey'in önemli bir ekonomik potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.⁴ Feridun Ahmed Bey bu ekonomik gücü ile orantılı olarak bazı mülkler satın alıp ve binalar inşa ettirerek yatırımlar yapmıştır. Bu mülkler nihayetinde kendisi tarafından vakfedilerek Feridun Ahmed Bey vakıflarını teşkil etmiş ve bu vakıflar vakfiyesi ile tescil edilmiştir. Vakıfları ile ilgili bilgi ve detayları vakfiyesinden edinmek mümkündür. Bu kapsamda Feridun Ahmed Bey'in vakfiyesi ve vakıfları incelenmeye çalışılacaktır.

Feridun Ahmed Bey Vakfiyesi: Feridun Ahmed Bey'in bir tane vakfiyesi tespit edilebilmiştir. Bu vakfiye Rumeli Kazaskeri Ahmed bin Mustafâ tarafında tescil edilerek onaylanmıştır. Vakfiyenin tarihi Evâil Rebûlevvel 967 (1-10 Aralık 1559) olarak kaydedilmiştir.⁵ Vakfiye son derece süslü bir nesir olarak kaleme alınmıştır. Vakfiye metni, kullanılan beytler, kıtalar ve mesneviler vasıtasıyla ara ara nazımlarla süslenmiştir. Vakfiyenin birbirinin eşi iki nüshası bulunmaktadır:

³ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576 - 1.Cilt*, Çeviri: Türkiş Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 311-312.

⁴ Gerlach'tan daha erken bir tarihte Feridun Ahmed Bey, Sigetvar Seferi'nden sonra 1567-68 yılları arasında kaleme aldığı *Nüzhetü Esrâri'l-Ahbâr Der-sefer-i Sigetvar* (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1339) adlı önemli eserinde oldukça genç yaşlarda sahip olmaya başladığı ekonomik ve mali gücün bazı kesimlerce gündeme getirildiğini bizzat zikretmektedir. Adı geçen eser 240a'dan aynen aktararak: "*Mürüvvetlü paşa hazretlerinin sâye-i inâyet ve kenef-i atıfetlerinde mutasarrıf olduğumuz dirliğimize ve sâir mâ-melekimize reşk ü hased eylemeğe garaz-âmiz ve hased-engiz kelimât-ı nikât-âyât bast eyleyüb, meclisde hâzır olan kimesnelere eyitmiş ki, Behey yârân! Bu ne hâletdür ki, sakalımuz ağardı ve ömrümüz âhire irdi, bu kadar zemândan berü ne doynca nüzül ve ni'mete vâsıl olduk ve ne huzûrla başımız koyacak bir bâlîn-i râhat bulduk. Hidmetkârlık makâmında olan kimesne ki, henüz şâh-sâr-ı cüvânide iken semere-i ni'am ile müsmir ve haddinden ziyâde dirliği mukarrer emlâk ü esbâbı vâfir ve müstevfâ ve her ciheti ma'mûr ve müheyyâ zâhir oldi*".

⁵ Vakfiyenin tarihi sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki nüshada görülmektedir. İlgili nüshada tarih "*Tahrîren fî evâil-i şehri Rebi'ülevvel li-seneti seb'a ve sittîn ve tis'a-mie ve elf*" şeklinde yıl olarak hicrî 967 olarak yazılmıştır. Ancak, "elf" kelimesinin bir müstensih hatası olarak vakfiye metnine yanlışlıkla girdiği aşikar olduğu için hicrî 967 yılı vakfiye tarihi olarak görünmektedir. Millet Kütüphanesi nüshasında ise vakfiyenin tarihi hiç belirtilmemiştir. Vakfiye kapsamında olan vakıf mülklerin oldukça fazla olması vakfiyenin daha geç tarihli olabileceğini akla getiriyorsa da bahsi geçen bu tarihin hatalı yazılıp yazılmadığı başka kaynak ve karinelerle tespit edilemediği için kayda geçmiş bu tarih nazar-ı itibara alınmak durumunda kalınmıştır. Burada ayrıca zikredilmelidir ki, eğer ki vakfiyenin tarihi bir hata olmaksızın gerçekten bu kadar erken ise Feridun Ahmed Bey'in vakfiyesi, onun kariyerinin çok başında fevkalade zenginleştiğini gösterecek bulguları içermektedir diye kanaat belirtilebilir.

Birinci nüsha; Ankara'da (VGMA) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 570 numaralı defterin 124. sırada 198-206 sayfalar arasında yer almaktadır.

İkinci nüsha; İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, no: 933/2'de 5b-18a varakları arasında bulunmaktadır.⁶ Bu nüshada tarih ve şahitler kısmı bulunmamaktadır.

Vakfiye, Feridun Bey'in vakıfları hakkında detaylı bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Vakfiyedeki kayda göre tarihi itibarıyla vakıf, Feridun Bey'in reisülkütub ve nişancı olmadığı bir döneme rastlamaktadır. Feridun Bey bu tarihlerde Sokollu Mehmed Paşa'nın hizmetinde yaklaşık 5-6 yılı doldurmuş olan orta düzey bir bürokrat idi. Bu bağlamda bir vezir hizmetinde olan bir müntesip bürokrat için oldukça geniş ve zengin bir vakfın ortaya çıktığını ifade etmek yerinde olacaktır. Vakfiyede Feridun Bey'in Halil adında bir oğlu olduğu bilgisi de bulunmaktadır. Vakfiyenin şahitleri, en önemlisi bir müderris ve kâtib olmak üzere asker ve hâfiz gibi hiyerarşik açıdan çok üst düzey olmayan 14 devlet görevlisinden oluşmaktadır.

Vakfiyenin içeriğinde, vakfedilen hayrat ve akarât, vakfın nasıl ve kimler tarafından idare edileceği, vakıfta çalışacak görevliler ve bunların alacakları ücretler gibi hususlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu kapsamda vakfiye Feridun Bey'in oldukça zengin olan vakıfları hakkında bir çalışma yapmayı gerektirecek kadar değerli ve verdiği detaylı bilgiler açısından da yeterli bir kaynaktır. Öte yandan vakıfları ile ilgili ayrıntılı bilgiler içeren başka bir ana kaynaktan tarafımızdan tespit edilememiştir. Fakat vakfiyedeki bilgileri daha da detaylandırmak ve anlaşılır kılmak için bazı bilgiler de çalışma dışında tutulmamıştır.

Feridun Ahmed Bey Vakıfları: Yukarıda da bahsedildiği üzere Feridun Bey Vakıfları ile ilgili bu çalışmanın ana kaynağını onun 1559 tarihli vakfiyesi oluşturmaktadır. Bu sebeple vakıflarıyla ilgili aşağıda sunulan detaylı bilgileri vakfiyeden edindiğimizi öncelikle ifade etmeliyiz. Vakıfla ilgili bilgiler derlenmiş şekilde başlıklar halinde sunulmaya çalışılacaktır.

Vakfın Hayratı (Hayır Kurumları ve İşleri). Feridun Bey Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinde hayrat vakfetmiştir, Bunlar aşağıda sırayla verilmiştir: Silistre'de Karîn-âbâd kazasında Sölenş mezrasında 1 mektep ve bu mektebin karşısında 1 medrese⁷ vakfedilmiştir.

⁶ Abdülkadir Özcan, yukarıda zikredilen çalışmalarında Millet Kütüphanesi nüshasından bahsetmektedir.

⁷ Bu mektep ve medresenin masrafları ve görevlileri hakkında vakfiyede bilgiye rastlanılmamıştır.

Medine-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevî'de 40 adet İhlaşân her sabah namazından sonra üçer defa İhlas Suresi'ni ve 40 adet Salavathân ise yine üçer adet Salavat-ı şerife okuyarak bunlardan hasıl olan sevabı öncelikle Peygamber (Hz. Muhammed) ve yakınlarına ve bütün Müslümanlarla vakfedenin ruhlarına bağışlamaları vakfın şartları arasında yer almaktadır.

Vakfın sahibi Feridun Bey'in İstanbul Eyüp'teki türbesine⁸ bir bekçi ve bir kandilci tayin edilerek türbede beş kandil yakılması ve sanduka üzerindeki sof örtünün her on yılda bir değiştirilerek eskisinin bekçiye teslim edilmesi şart koşulmuştur.

İstanbul Zincirlikuyu'da 1 talimhane (şübban mektebi), 1 sıbyan mektebi ve bu iki mektep arasında 1 mescit ve mescidin sebili⁹ ve ayrıca kütüphane.¹⁰ Bahsi geçen talimhane Feridun Ahmed Bey'in bir vakıf hayratı olmakla birlikte, bir anlamda onun meslekî bir girişimini teşkil etmekteydi. Çünkü Osmanlı kitabet bürokrasisinde görev ifa edecek kâtibler, defter ve hesap bilen uzmanlar yetiştirme amacı güdülen bu kurumda bu amaca yönelik bir eğitim verilmekteydi.¹¹ Bu kapsamda burada görev alan iki kitabet uzmanından (kâtib) birisi talebelere dîvânî ve siyakat yazıları ile hesap ve usul-i defteri; diğeri ise sülüs, nesih ve rık'a yazılarını öğretecekti. Bu hususla ilgili denilebilir ki; vakfın sahibi olan nişancılık görevine kadar yükselip Osmanlı bürokrasinin çeşitli kademelerinde bulunan Feridun Ahmed Bey, kendi mesleğini sürdürebilecek yeni bürokrat namzetlerinin yetişmesine profesyonel anlamda katkı sağlamıştır.

Son olarak, İstanbul Mecmau'l-bahreyn'de¹² 1 zaviye; 2 tabhanesi, matbahı, kıları, kenifi gibi diğer müştemilatı ile vakfedilmiştir.

Vakfın Akararı (Gelir Kaynakları): Vakfın yukarıda teker teker belirtilen hayratının masrafları için gelir sağlayacak mülk ve yatırımlara ihtiyaç var idi. Masraflardan oluşan giderlerin karşılanması için aşağıda sırayla verilen akarlar vakfa bağışlanmıştır:

⁸ Türbe hakkında daha detaylı bilgi için; Yıldız Demiriz, "Feridun Ahmed Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt: 3, s. 293. Ayrıca bahçe hakkında geç tarihli arşiv evrakları için bakınız: (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) BOA, EV. d 19888; (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi) TSMA, d. 3949, d. 4313.

⁹ Bu sebilin hergün doldurulması ve asla boş bırakılmaması vakfın şartları arasındadır. Bu sebeple bu işi ifa edecek bir saka da vakfın hizmetlileri arasında görünmektedir.

¹⁰ Vakfedilen kitapların müfredatları hakkında vakfiyede bilgi yer almamaktadır.

¹¹ Silistre'deki medreseninde benzer amaçlarla kurulduğu vakfiyede ifade edilmektedir.

¹² 'Mecmau'l-bahreyn' denilen mevkiin İstanbul İstinye yakınlarında olduğu vakfiyedeki ifadelerden anlaşılmaktadır: "*Mahrüse-i Kostantiniyye civârında Mecmau'l-bahreynde Haslar Kazâsı muzâfâtından İstinye nâm karye kurbında ferah-fezâ dimekle ma'rûf bir cây-ı rûh-efzâ[yı] [...] şîrâ'-i şer'i ile iştirâ itdikleri bağ-ı pür-safânın bir zâviye-i dil-güşâsında bir zâviye [...] binâ itdiler*".

İstanbul'da İstinye ve Rumeli Hisarı arasında Baltaoğlu adlı limanı (şimdiki Baltalimanı) ve karlık.

İstanbul Zincirlikuyu'da 1 bozahane.

İstanbul Kumkapı'da deniz kenarındaki arsa üzerine yaptırdığı odalar.¹³

İstanbul Unkapanı'nda 'İshak Beşe Bostanı' denilen yerde 40 bab oda.

İstanbul Galata'da satın aldığı han mahalli üzerinde yaptırdığı 1 değirmen, hark, dam ve dair müstemilat.

İstanbul Mecmau'l-bahreyn'de 1 bahçe¹⁴ ve bahçe yakınlarında 2 peksimet fırını, 1 liman, 1 karlık, 2 balıkçı sandalı ve 2 balık ağı.

İstanbul Sarıyer'de 1 peksimet fırını.

Dimetoka'da 1 büyük çifte hamam, 1 küçük han ve 20 bab dükkan.¹⁵

Mora'da Navarin kazasında 2 göz değirmen.

Niğbolu'da iki dam altında 12 göz değirmen.

Rumeli'de Ergiri (Argyrocastron) kazasında 300 dip zeytin ağacı.

Edirne'de 1 bostan,¹⁶ 21 oda.

Gelibolu'da 28 bab dükkan, mahzenler, muhtelif araziler.

Lapseki'de 3 göz değirmen, 3 kıta bağ, 1 su bıçkısı.

Bursa'da Akhisar kazasında Orhan Gazi İmarethanesi yakınlarında dam altında 2 göz değirmen ve yanında etrafı kerpiç duvarla çevrilmiş 1 bahçe.

Yalakâbâd'da (şimdiki Yalova) Koca Deresi'nde 4 göz değirmen; ayrıca 1 su bıçkısı ile bu su bıçkısına tabi evler, ahır ve sair bazı mülkler.

Ankara'da Atpazarı'nda Saraçhane yakınlarında 1 Han.

¹³ Kumkapı'daki vakıf mülkleri Küçük Ayasofya vakfı ve bazı diğer vakıflarla komşu idi. Kumkapı'daki bu arsa üzerine daha sonraları binalar inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bak: Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 1009 (1600) tarihli*, Fetih Cemiyeti, İstanbul 2004, s. 300-301.

¹⁴ Adı geçen bahçe günümüzde Emirgan adıyla anılan korunun olduğu yerde bulunmaktaydı. Bahçe ile ilgili bazı geç tarihli arşiv kayıtları mevcuttur: *BOA*, MAD.d 18529; Cevdet Saray 116/5818; İbnülemin Saray Mesalihi 13/1283. Bu bahçenin olduğu yerler XVII. Yüzyıl ortalarından itibaren Emirgan adıyla da anılmaya başlamıştır. Bunun sebebi Sultan IV. Murad'ın İran Seferi sırasında Revan'ı ele geçirmesi ile kendisine itaat eden Emirgüne oğlu Tahmasb Kulu Han'ın Feridun Paşa Bahçesi'nin olduğu yere yerleştirilmesinden kaynaklanmıştır. Tahmasb Kulu Han, Sultan İbrahim devrinde gerçekleşen idamına kadar yaklaşık 5-6 yıl boyunca burada yaşamıştır. Böylece bahçe Emirgün/Emirgan adıyla anılmaya başlanmıştır. Bahçe/ler hakkında daha detaylı bilgi için: G. İncicyan, *XVII. Asırda İstanbul*, terc: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976, s. 117-118; Eremya Çelebi Kömürcüyan, *XVII. Asırda İstanbul*, İstanbul, 1952, s.46-47, 276; Robert Dankoff vd., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi – I. Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 237, 239.

¹⁵ Feridun Ahmed Bey'in Dimetoka'daki vakıfları hakkında kısa bilgi için bakınız: Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupada Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul 1982, s. 194, 322.

¹⁶ 'Taş Bostanı' diye anılan bu bostanı, Sultan İkinci Bayezid vakfından senede 80 akçe mukataa bedelleri ödenmek koşuluyla alınmıştır.

NİŞANCI FERİDÜN AHMED PAŞA'NIN VAKFIYESİ VE VAKIFLARI

Bolu Eflani kazasında dört duvar içerisinde 350 dükkan ve ortalarında 1 cami ve bunların etrafında 2,5 dönümlük pazar yeri.¹⁷ Eflani'deki Pazar yeri ve etrafındaki müstemilat için 200.000 akçe sarf edildiği vakfiyede ifade edilmektedir.

Eskişehir Sancağı, Beypazarı kazasında Yeniceköy'de Sakarya nehri üzerinde 1 çeltik tarlası,¹⁸

Sultanönü sancağında 1 köy vakfedilmiştir. Bu mülk ve yatırımlardan gelecek tutarlar ile vakfa gelir sağlanmaktaydı.

Feridun Ahmed Bey Vakfının Akar Getiren Mülkleri	
İstanbul/Baltalimanı	<i>1 karlık, 1 liman</i>
İstanbul/Zincirlikuyu	<i>1 bozahane</i>
İstanbul/Kumkapı	<i>Arsa üzerinde odalar</i>
İstanbul/Unkapanı	<i>40 oda</i>
İstanbul/Galata	<i>1 değirmen, hark, dam ve diğer müstemilat</i>
İstanbul/Mecmau'l-bahreyn	<i>1 bahçe, 1 liman, 1 karlık, , 2 sandal, 2 balık ağı 2 peksimet fırını</i>
İstanbul/Sarıyer	<i>1 peksimet fırını</i>
Dimetoka	<i>1 çifte hamam, 1 han, 20 dükkan</i>
Mora/Navarin	<i>2 değirmen</i>
Niğbolu	<i>12 değirmen</i>
Ergiri	<i>300 dip zeytin ağacı</i>
Edirne	<i>1 bostan, 21 oda</i>
Gelibolu	<i>28 dükkan, mahzenler, araziler</i>
Lapseki	<i>3 değirmen, 3 bağ, su bıçkısı</i>
Bursa/Akhisar	<i>2 değirmen, 1 bahçe</i>
Yalova	<i>4 değirmen, su bıçkısı, evler, ahır vs.</i>
Ankara	<i>1 han</i>
Bolu/Eflani	<i>350 dükkan, 1 pazar yeri</i>
Eskişehir/Beypazarı	<i>1 çeltik tarlası</i>
Sultanönü	<i>1 köy</i>

Vakfın İcar (Kira) ve Muamele-i Şeriyye Gelirleri

İcar (kira) Gelirleri: Vakfın Mecmau'l-bahreyn'de olan limanının ve balıkçı sandal ve ağlarının kiraya verilerek vakfa gelir sağlanması istenmiştir. Bu sandalların eskidikçe satılarak yenisinin yaptırılması için

¹⁷ Eflani'deki bu vakıf mülklerine müdahale edilmesi ile ilgili İstanbul'dan gönderilen 18. yüzyıla ait iki belge için; *BOA*, Ali Emiri, Sultan I. Mahmud 4/295, Cevdet Evkaf 322/16363. Ayrıca *VGMA* defter: 830, s. 223. Hüccet, Pazar ve diğer müstemilatın işletilmesi ile ilgilidir.

¹⁸ Vakfiyede sahibinden yıllık 500 akçe mukataa ile alındığı ve 170.000 akçe sarf edilerek vakfa dahil edildiği bilgisi yer almaktadır.

ihtiyaç duyulan paraların vakfın gelirlerinden karşılanması da bu konudaki vakfiyede bahsi geçen diğer bir şarttır.

Para Vakfı veya Muamele-i Şeriyeye Gelirleri: Vakfiyedeki hüküm gereğince 12.000 altın vakfedilmiştir. Bu altının muamele-i şeriyeye yoluyla %10 (ona on bir) fark ile işletilip nemalandırılması şart koşulmuş idi¹⁹. Ancak bu paranın sağlam rehin ve kefalet karşılığında borç olarak verilmesi ve borç olarak verilen meblağların geri dönmeme riskinin bertaraf edilmesi için tedbirlerin alınması da şart koşulmuştur. Bu paranın muameleye verilmesi ile edinilecek gelirler Mecmau'l-bahreyn'deki zaviye ve Zincirlikuyu'daki mekteplerin tamirlerine sarf edilecektir. Ancak bu yapılar herhangi bir tamir ihtiyacı görmez ise, elde edilen gelirlerin biriktirilmesi şartı vakfiyede yer almaktadır. Birikecek paralarla da vakfa ilhak edilecek yeni mülkler alınması istenmiştir. Öte yandan alınan bu yeni mülklerin, nakit paranın getireceği gelirden daha fazla veyahut en kötü ihtimalle buna denk bir gelir getirmesinin de göz önünde bulundurulması husus ayrıca vurgulanmıştır.

Vakfın Gelirlerinin Nasıl ve Nerelere Sarfedileceği

Personel Ücretleri: Vakıfta farklı işleri yapan çok sayıda görevli bulunmaktaydı. Bunlar verdikleri hizmet karşılığında vakfın gelirlerinden ödenecek ücretler almaktaydılar. Bu görevliler ve ücretleri aşağıda görülmektedir:

Medine'de Mescid-i Nebevî'deki 40 kişilik birinci grup İhlâshân ve Salavathâna yıllık 5.000 akçe.²⁰

Medine'de Mescid-i Nebevî'deki 40 kişilik ikinci grup İhlâshân ve Salavathâna²¹ günlük 1'er akçe.

Zincirlikuyu'daki mektepte her gün alessheher birer ihlâs-ı şerif ve birer fatiha ve üç salavat-ı şerife okumaları meşrut dört talebeye günlük 1'er akçe.²²

Eyüp'teki türbe bekçisine günlük 3 akçe, ve sirâcîye (kandilci) günlük 1 akçe.²³

¹⁹ Feridun Ahmed Bey'in vakfettiği bu paralar üzerinde yapılan nemalandırma işlemi Osmanlı toplumu için oldukça yaygın bir kredi hizmeti anlamına geliyordu. Bu dönem için genel olarak muamele-i şeriyeye oranı %10-15 aralığında idi. Bakınız: Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 59-60.

²⁰ Dimetoka'daki çifte hamam, 20 bab dükkan ve bir hanın gelirleri bu 40 görevlinin ücretleri için ayrılmıştır.

²¹ Bolu Eflani kazasındaki Pazar yerinin gelirleri bu görevlilerin ücretleri için ayrılmıştır.

²² Edirne'deki bostanın gelirleri bu giderlere sarf edilecekti.

Zincirlikuyu'daki Sıbyan mektebi muallimine²⁴ günlük 15 akçe.

Ders zamanlarına rastlayan namaz vakitlerinde iki mektep arasındaki mescidin imamlığını da ücretsiz yapmakla da ayrıca mükellef olan talimhane muallimine günlük 20 akçe.

Talimhane talebelerine yazı ve hesap hocalığı yapmakla görevlendirilmiş olan iki kâtibin her birine günlük 8 akçe.

Vakfedilmiş kitapların bulunduğu talimhanedeki kütüphanenin hâfiz-ı kütübüne (kütüphane sorumlusu) günlük 6 akçe.²⁵

Ders zamanlarına rastlayan vakitlerde mescidin müezzinlik görevini yapmakla sorumlu olan ve aynı zamanda her iki mektebin temizlik ve güvenliğinden sorumlu olan kayyımına günlük 4 akçe. Ayrıca aynı görevli mekteplerde buhur yakmak görevinden de sorumlu idi ve bunun için ayrıca günlük 3 akçe ücret alacaktı.

Mekteplerin avlusundaki sebili her gün dolduran görevliye (saka/sebilci) günlük 3 akçe.

Mecmau'l-bahreyn'deki zaviyenin şeyh ve vekilharcı olan kimseye günlük 4 akçe.

Zaviyenin aşçısına günlük 4 akçe, aşçı çırağına günlük 2 akçe.²⁶

Zaviyenin imamına günlük 3 akçe.

Zaviyenin müezzinine günlük 2 akçe.

Zaviyenin üç ferrâşının her birine günlük 3'er akçe.

Vakfin İstanbul'daki merkez kâtibine günlük 10 akçe.²⁷

Vakfin gelir toplayan iki cabisinden değirmen gelirlerini toplayana günlük 5 akçe, diğerine günlük 3 akçe ücret verilmesi vakfiyede geçen şartlar arasındadır.

Mukataa ödemeleri ve tamir-termim masrafları: Vakfin gelirlerinden yapılması gereken mukataa ödemelerinin gerçekleştirilmesi vakfin şartlarından bir tanesidir. Mukataalar ödendikten sonra kalan bakiyeden ilk

²³ Bu ücretler ve türbenin giderleri Galata'da han yeri üzerinde yapılan 20 bab odanın gelirlerinden karşılanacaktı.

²⁴ Bu görevli ayrıca talimhanedeki kalfalık görevini de elinden gelirse yapmakla sorumlu idi.

²⁵ Kütüphane sorumlusu talebelerin istediği kitapları verip almak suretiyle onların yararlanmasını sağlamakla mükellefti. Öte yandan kitapları korumak ve zayi olmamasını sağlamakta görevleri arasındaydı.

²⁶ Mutfak işlerinden sorumlu olan bu iki görevlinin zaviyeye gelen misafirlere ikram edilmek üzere her gün sabahleyin pirinç çorbası ve ikinci vakti ise buğday çorbası pişirip servis etmeleri gerekmekteydi.

²⁷ Kâtibin hesap işleri ve kitabette mukteditir bir kimse olması istenmiştir. Çünkü hesapların ve yazışmaların doğru ve düzenli olması gerekmekteydi.

olarak mektep ve zaviyenin tamirlerinin yapılması gerekmektedir. Bu tamirlerden 500 akçeye kadar olanları kadının izni ile mütevellî tarafından yapılabilmektedir. Ancak 500 akçe üzerindeki tamirler için öncelikle keşif yaptırılıp masrafın tahminen ortaya çıkması ve bunun neticesinde arz sunularak padişah izninin alınması ön görülmüştür.

Vakfında hayrat ve akarlarından harap olanlarının mutlaka tamir ve termim edilmesi şart koşulmuştur. Bahsi geçen bu mülklerin hayrat veya akar olması fark etmeksizin satılması ve mukataa ile kiraya verilmesi vakfiyedeki açık şartlar çerçevesinde kesin olarak engellenmiştir.

Malzeme ve erzak giderleri: Zincirlikuyu'daki mekteplerin kış mevsiminde ısıtılabilmesi için günlük 5 akçelik odun alınması ve ayrıca buralardaki talebelerin her yıl Kurban bayramında donatılması şart koşulmuştur. Bu kabilden yetim ve fakir çocukların bayramlıklarına günlük 5 akçe hesabı ile toplamda yıllık 1800 akçe sarf edilmesi uygun görülmüştür.

Mekteplerin yanındaki mescitte yakılan buhurlar için günlük 3 akçe ayrılacaktır. Zaviyenin tabhanesi ve mescidin mum, hasır ve kandillerine günlük 3 akçe ayrılmıştır. Ayrıca tabhanede misafirlere sunulmak üzere günde 20 akçelik ekmek, 10 vukiyye et, bir keyl pirinç, bir keyl buğday ve 2 akçelik karabiber ve 1 akçelik sirke ve günlük 3 altın yoğurt, kabak, ıspanak, havuç ve ayrıca baharat olarak kimyon, nane, tuz alınması ve matbahun kapları ve bunların kalaycısı için yetecek kadar paranın verilmesi şart koşulmuştur.

Vakf gelirlerinden pay alanlar: Vakfın gelir fazlalarının vakfın mütevellisi ve Feridun Bey soyundan gelen kimseler tarafından tasarruf edilmesi vakfiyede şart olarak yer almaktadır. Bu mütevellî, ayrıca ücret olarak da günlük 30 akçe alacaktır.

Vâkıfın yani Feridun Ahmed Bey'in oğlu Halil'in evlatlarına ve onların evlatlarına Yalova'daki değirmenlerle diğer müstemilattan gelen gelirlerden günlük 5'er akçe verilmesi şart koşulmuştur. Eğer oğlu Halil'in soyundan hiç kimse kalmaz ise bahsi geçen gelirlerin Zincirlikuyu'daki sıbyan mektebine aktarılması istenmiştir.

Vâkıfın azat edilmiş kölelerine ve bu azatlıların cariyelerine ve bu iki grubunda azat ettiği kimselere de günlük 5'er akçe verilmesi şart koşulmuştur. Bu kölelerin ve cariyelerin silsile halinde gelecek nesillerine de bu tutarlar verilmesi ayrıca belirtilmiştir.

Vakfın bütün mülkleri ve yatırımlarından elde edilen gelirlerin onda birinin (%10) vâkıfın evladı ve onların evlatları ve soylarına intikal ettirilmesi de ayrıca şart koşulmuştur. Bu soydan gelen sadece bir kişi kalsa

dahi bahsedilen yüzdeler tutar o kimseye intikal edecektir. Bununla birlikte Feridun Bey soyundan herhangi bir kimse kalmaz ise bahsi geçen bu tutarın, her ne kadar olursa olsun paranın yetişeceği miktar çerçevesinde Müslüman gazilere birer don, gömlek ve postal alınarak sarf edilmesi istenmiştir.

Vakfın Yönetimi (Nazırlık ve Mütevellik)

Müteveli: Tevliyet; tebdil, tağyir, taklil, teksir, istibdal, usul-i istiğlal, azl ve tayin gibi hususlar salahiyyetlerinde mutlak surette olmak koşuluyla vakıf sahibinin yani Feridun Ahmed Bey'in evladına, onun evlatlarına ve silsile halinde onun evlatlarına meşrut kılınmıştır.

Mütevellinin vakfı ve vakfın gelirlerini diledikleri gibi idare etmeleri ve gelirlerden ortaya çıkan fazlaları istedikleri gibi tasarruf etmeleri vakfiyede şart koşulmuştur. Öte yandan gelirlerle ilgili bu hükmün mütevellice uygulanmasına hiç kimsenin karışmaması da şartlar arasında yer almaktadır.

Mütevelliliği yürütecek Feridun Ahmed Bey'in soyundan gelen herhangi bir kimse kalmadıysa, onun azat ettiği kölelerden veya bunların evlatları ve azatlı kölelerinin evlatlarına görev verilecektir.

Mütevellinin vakfın şartlarına muhalif davranması ve yolsuzluk yapması açık bir şekilde tespit edilirse, söz konusu mütevellinin görevden alınması şart koşulmuştur. Vakıf nâzırı, kadı ve vakıfta hizmet eden diğer görevlilerin görüşlerine mutabık şekilde yeni bir müteveli atanabilecektir. Bu yeni görevli günlük 5 akçe ücret tayin edilecektir.

Nâzırlık görevi ise yine vâkıfın soyundan gelenler tarafından yapılacaktır.

Sonuç: Feridun Ahmed Bey, sahip olduğu birçok mülk ve yatırımı vakfetmiştir. Bu vakıf sayesinde başta kendi soyundan gelen kimseler olmak üzere birçok kimsenin maddî yararlar sağlaması vakfın şartları arasındadır. Feridun Ahmed Bey vakıfları sahip olduğu mülkler ve bu mülklerin buldukları yerler açısından oldukça zengin ve kapsamlı bir evkaftır. Öte yandan Feridun Bey'in kitabet uzmanı kâtibler vb. yetiştirilmesi için kurduğu İstanbul Zincirlikuyu'daki talimhane onun meslekî duyarlılığının vakıflarına nasıl yansıdığını gösterecek önemli bir örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Belge Kayıtları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Defter: 570, 830.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

Defter: 3949, 4313.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Ali Emiri, Sultan I. Mahmud 4/295.
Cevdet Evkaf 322/16363.
Cevdet Saray 116/5818.
EV.d (Evkaf Defterleri) 19888.
İbnülemin Saray Mesalihi 13/1283
MAD.d (Maliyeden Müdevver Defterler) 18529.

İstanbul Millet Yazma Eser Kütüphanesi

Ali Emirî Yazmaları, Tarih 933/2, v.5b-18a.

Diğer Eserler

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupada Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul 1982.
Canatar, Mehmet, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 1009 (1600) tarihli*, Fetih Cemiyeti, İstanbul 2004.
Dankoff, Robert vd., *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi-1. Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
Demiriz, Yıldız. "Feridun Ahmed Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 3, s. 293.
Eremya Çelebi Kömürcüyan, *XVII. Asırda İstanbul*, İstanbul 1952.
Ferîdûn Ahmed, *Nüzhetü Esrârî'l-Ahbâr Der-sefer-i Sigetvar*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1339.
Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1573-1576 - 1.Cilt*, terc. Türki Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
İncicyan, G., *XVII. Asırda İstanbul*, terc: Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1976.
Mordtmann, J.H., "Ferîdûn Beg", *The Encyclopaedia of Islam*, Vol: 2, s. 881-882.
Necipoglu, Gülru, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, Reaktion Books, London 2005.
Özcan, Abdülkadir, "Feridun Ahmed Bey: Hayatı, Eserleri ve Miiftâh-ı Cennet'i", *Prof.Dr. Ramazan Şeşen Armağanı*, İSAR Yayınları, İstanbul 2005 s.51-66.
_____, "Feridun Ahmed Bey", *DİA*, cilt: 12, s. 396-397.
Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

دعوی اینکه منور جواب جواب و خطاب مستطاب متوجه اولی
 دیکه اوقاف سالفة البیان جامع شریف رفیع البیان بطریقت
 افراز و ممتاز قلیلوب مشار الیه وزیر خیر خیر نیک اذن شریف الیه
 و اذن و اقامت الیه ایچند جماعت نماز قیلم در الیه اولسه خود خافه ایتمه
 کبارا اگر مهم الله تقی فی دار القرار قاتارند، وقف لازم اولدوغند سینه انکار
 یوقر و سایر عقار قسمی اعمین بامین بدرین تمامین قاتارند، بعد تسلیم
 الیه الموقوفه وقف لازم اولور دیوجک مشار الیه حاکم نظیر خیر خیر تمام کتیر ان صکال
 جانب متولید، رجحان قوی و برهان جلی مشاهیر، ایدیکت ذکر اولونان عقارات
 و ابنیه نیک ستر اظطراراً و ضوابط مقرراً اوزرینه صحت و قفیتنه و لزومنه علم رأی
 من یراه من اولی الانتباه حکم حکم شرعی و قضاء مبرم مرعی الیه حکم و قضاء ایدوب
 جمیع اوقاف مرقومه و در معلوم و اسلوب رسوم اوزر، وقف صحیح لازم اولدی
 من بعد نقصن و نقصنه مجال کمال و احتلال و ابطاله منع الاحتمال در ضمن بدله
 بعد ما سمع فانما المنه علی الذین یدلون ان الله سمیع علم و من غیره بعد ما علمه فقلبه
 لعنة الله و الملائکة و الناس الجعین و احوال واقف
 عم الملک الحق المباین انه یجزی المحنات
 و المحنات
 فسیحان رب العرش لیس ملکه ما شناه و قد مبداء و ضمام

مرحوم فریدون بک مکت وز و ایدیکت وقف نامه سید
 هزاران جوهر رخشان حمد و ثنا که بر لعه صفا مقرونه قد صد هزار خزان
 چشمید و فریدون خدا اول اول پادشاه سیر کبریا اقباب کنکری اوج
 ذوالملک و الملکوت مارت العزة و الجبروت اعلیم خیر زوال
 سمیع بصیر واقف الحال بیت انکه فی لوج و فکرم کردقم بر سر لوج عدم
 حرف تعلیم جل جلاله و تم علی العالمین بر و نواله کونیک جناب بزرگوار
 نثار و انبار او سوکیم بر مقتضای قوی کذت کتیراً محققاً فاجدیت
 ان اعرف اول کتیر کلنون و ایزد چون داد لیدی کیم جوهر شنون
 مجال ازیه و لطائف فنون کمال لم یزید بر له آینه عقول اهد قبوله یحلی

H. AHMET ARSLANTÜRK

Eyüp'te Feridun Ahmed Paşa Türbesi